

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

Estetinio intereso būtinybė

Vienas įžvalgiausių, aštriausio proto lietuvių rašytojų A. Nyka-Niliūnas, 1951 m. aptardamas vieno išėjimos rašytojo kūrybą, rašė apie pinigų valdžiai pasidavusio žmogaus estetinio intereso menkumą, kuris „ne dienomis, o valandomis smunka žemyn. Šis žmogus, dažnai pavargęs, banke esančiai pinigų sumai didėjant, nuolatos menkėjęs savo intelektualinio aki-račio bei intereso sąskaita, reikalauja ne grožio, bet sentimentalumo, nes estetiškos kūrybos akivaizdoje jis yra priverstas pajusti savo menkystę” (A. Nyka-Niliūnas, „Temos ir variacijos”, Vilnius, Baltos lankos, 1996).

Nors tai rašyta daugiau nei prieš pusę amžiaus, bet puikiai tinka ir šiandienai. Tik kartais dar karčiai pagalvoji – ar tas nusmukusio estetinio intereso turėtojas dar bejaucia tą savo menkumą tikro meno akivaizdoje... Juk estetinį jausmą galima sunaikinti pačioje vaikystėje. Pažvelgus, tarkim, į literatūros rinką, matyti tendencija gaminti tokią produkciją, kuri įtrauktų masinį vartotoją ir kuri būtų tobulai jam pritaikyta: nesudėtinga, nekvaršinti galvos, kiekvienam suprantama, pagrįsta nesunki susitapatinimu. Ir, žinoma, edukacinė, o kaipgi be to.

Pavyzdžiui, yra specifinė paauglių literatūros rinka. Jos skaitytojai apibūdinami kaip vieni įnoringiausių, labiausiai neskaitančių ir tokių, kuriems labiausiai reikia įtikti ir pataikauti, pagauti jų mąstymą, kalbėseną, gyvenimiškas problemas ir panašiai. Bet kuo gi tos jų problemos specifiskesnės nei, tarkim, vaikų, senukų ar vidutinio amžiaus moterų problemos?... Ir kodėl paaugliai, jeigu jie jau išaugę iš vaikiškų knygų, negali imtis skaityti suaugusiųjų literatūros? Nesupras?... O ko ten nesuprasti?... Daugelis žmonių jau vaikystėje perskaitė Ch. Dickenso „Oliverį Tvistą” ir H. Balzaco „Tetą Betą” ar V. Hugo „Paryžiaus katedrą”. Nekalbu jau apie mokslo populiarinimo veikalus ar mokslinės fantastikos knygas. O daug tokių, kurie netgi sulaukę keturiasdešimties nėra nieko girdėję apie Bilį Saiką, žvėriškai ištikimą jam terjerą ir jų abiejų tragišką galą.

Ažuolinis angelas.

Nuotrauka iš interneto

Paauglystė yra pereinamasis laikotarpis, kai vaikas tampa suaugusiuoju. Fiziškai tai įvyksta gal ir laiku, bet štai dvasiškai, kultūriškai... atrodo, kad tas pereinamasis laikotarpis užsitęsia. Dvasinė branda vėluoja.

Prisiminus Nykos-Niliūno žodžius apie estetinį interesą, galima sakyti, kad šio intereso būtinybė šiandien gerokai sumenkusi, ir neretas vartotojas netgi nebejaucia savo menkumo didžiųjų dalykų akivaizdoje. Jis kalba apie emocijas, bet pamiršta jausmus, ža- visi intelektu, bet pamiršta išmintį, svarsto apie ezoteriką, bet nenučiuokia, kas yra metafizika, pasišaipo iš religijos, bet jam neduota suvokti, kas yra tikėjimas ir apreiškimas.

Ir šiaip jau toks vartotojas, manydamas, kad eina tiesiu pažangos keliu, vedančiu į šviesią ateitį, iš esmės tik suka ciklo ratą, kuris atveda ten, iš kur jis buvo išėjęs. Tai patvirtina ne tik šiandieninė politika, bet ir kultūra, ir socialiniai reiškiniai.

Renata Šerelytė

MECHANIŠKAS ANGELAS

*Mechaniško angelo pareigos nesudėtingos:
Valdyti žaibus, parnešti duonos ir vyno,
Žiūrėt po langą, kaip sienom laipioja gaisras,
Kalbėt su lempom apie senas gadynes.*

*Mechaniško angelo pareigos nesudėtingos:
Kas šimtas metų pašert ant bokšto chimeras,
Iš lėto žengti, kad nežvangėtų metalas,
Miglom apvilkti šlančias kariatidas.*

*Mechaniško angelo pareigos sudėtingos:
Užremti duris, neleisti Mirties į vidų,
O jai įėjus, parodyt miegantį brolių
Ir ją įtikinti, kad jis neturi sielos.*

Henrikas Radauskas

Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas 2019 m. suteikė 10 000 Eur paramą šeštadieniui „Draugo” priedui „Kultūra”, projektui „Lietuvos kultūros sklaida ir kultūros paveldo išsaugojimas bei lietuviybės puoselėjimas pasaulyje”

Šio šeštadienio Kultūros turinys

1-as psl. Renata Šerelytė. Estetinio intereso būtinybė • 2-as psl. „Draugo” „Kultūros” priedui – 70 • 3-as psl. Virginija Babonaitė-Paplauskienė. „Maironio muziejui, kuris jau virto mano namais...” • 4-as psl. Algis Vaškevičius. Mykolo Žilinsko dailės galerijai Kaune – 30 metų • 5-as psl. Astrida Petraitytė. Paukščio skrydžiu Dailės, Istorijos ir dar įvairiausių krantus sujungus • 6-as psl. Gintautas Zaleckis iš Udekių. Ažuolai Pašvitinyje • 7-as psl. Renata Šerelytė. Užmaršus laumiukas (Naujos knygos) • 8-as psl. Kultūros kronika

Kitame numeryje: „Draugo” kultūriniam priedui – 70 • Po Vidurio Lietuvos lygumas

„DRAUGUI“ – 110 — „DRAUGO“ „KULTŪROS“ PRIEDUI – 70

Trečiadienis, liepos 27, 1949

DIENRASTIS DRAUGAS, CHICAGO, ILLINOIS

5

MOKSLAS MENAS LITERATŪRA

Didysis Kūrėjas ir Dirigentas JERONIMAS KAČINSKAS

Rašo PROF. VYTAUTAS BACEVICIUS

Kompozitoriaus asmenybė. — Jo išlavimas. — Kačin-

APLEISTOS ŽEMĖS SIRDIS

Pranas Kazulis

Lietuvių žemėje yra daug daugiau
kaip ant žemės.

Myk. Biržška

Ilgai, ilgai į ją žiūrėjau susikaupęs,
Bijodamas nerimto žodžio pasakyti. —

PAPINI DOMISI LIETUVAIS

Rašo DR. P. MAČIULIS

1946 m. spalio mėn. Italijoje pasirodė naujas Giovanni Papini veikalas iš aštuoniolikos laiškų, adresuotų įvairioms žmonių grupėms ir luomams, lyg kokiame veidrodyje atskleidžias žmonių išgyventas dvasines kančias antrojo pasaulinio karo metais.

Celestino VI Istorija
Savo įžanginiame žodyje G. Papini sakosi, kad neva

menė jau buvo žinomi: man pavyko išversti jo veikalą, pasirodžiusį po pirmojo pasaulinio karo — „Kristaus Istorija“, vėliau Blynas išvertė to paties autoriaus „Kristaus kančios liudininkai“, „Išbaigtas Žmogus“, 1938–9 metais mano buvo išverstas kitas stambesnis Papini veikalas — „Sventasis Augustinas“.

„Lietuvių Teatras“ Įsikūrė Chicagoje

Iš tremties atvykę Lietuvos profesinių teatrų scenos menininkai ir keletas žymesniųjų Chicagos lietuvių vaidintojų susiorganizavo ir įkūrė „Lietuvių Teatrą“, organizaciją, kurios tikslas populiarinti lietuvių moderniąją dramaturgiją ir lietuvių teatro išklusią pažangą. Nauja organizacija išrinko laikiną valdybą ir darbo komisijas. Meninio

PAPINI DOMISI LIETUVAIS

Rašo DR. P. MAČIULIS

šytojas, po Giaccmo Marconi mirties, Italijos Mokslo ir Meno Akademijos pirmininkas, Giovanni Papini.

Lietuvoje G. Papini kai kurie veikalai mūsų visuomenei jau buvo žinomi: man pavyko išversti jo veikalą, pasirodžiusį po pirmojo pasaulinio karo — „Kristaus Istorija“, vėliau Blynas išvertė to paties autoriaus „Kristaus kančios liudininkai“, „Išbaigtas Žmogus“ 1. 1938–9 metais mano buvo išverstas kitas stambesnis Papini veikalas — „Sventasis Augustinas“. pernai metais pavyko gauti iš kun. D-ro V. Čyvo Papini parašytus „Celestino VI-jo laiškus“. Su Blynu G, Papini yra kelis kartus susitikęs Florencijoje; visą laiką jis domėjosi Lietuva ir lietuviais, ypač mūsų dideliu dainiumi ir rašytoju Jurgiu Baltrušaičiu, kurį Papini vis minėdavęs kaip šviesiausią savo jaunatves žiburėlį...

Naujausias Papini Kūriny

Prieš kelius metus rašytojui G. Papini buvo gydytojų visai uždrausta ne tik rašyti, bet net skaityti, nes rimtai jam grėšė apakimas. Kiek turime žinių, šiuo metu vis dar teberašo, nors jau peržengęs 76 metus, tik dabar jis diktuoja savo mintis stenografe. Dar 1948 m. pasirodė naujausias Papini veikalas „Sventieji ir Poetai“, kuris mūsų lietuviškai visuomenei būtų taip pat pravartu pažinti.

G. Papini veikalus skaityti ir juos suprasti nėra lengvas uždavinys. Kartais tenka kelis kartus skaityti tą patį, kol pilnai suprasi jo sugretinimų prasmę, bet, įsigilinus į jo mintis, tikrai pajunti, kokių plačių akimojų rašytojas, kokia jo erudicija ir kas per žodis, kuris, kartą įstrigęs į skaitytojo sąmonę, niekad joje neišblės!

Mokantiems italų kalbą, žinoma, patartina G. Papini veikalus skaityti originale, nes, kad ir kažkaip stengtumeisi, niekad taip gražiai ir ryškiai neperduosi jokia svetima kalba paties originalo „deimantų“, kuriems dažnai net terminų pristinga.

1946 m. spalio mėn. Italijoje pasirodė naujas Giovanni Papini veikalas iš aštuoniolikos laiškų, adresuotų įvairioms žmonių grupėms ir luomams, lyg kokiame veidrodyje atskleidžias žmonių išgyventas dvasines kančias antrojo pasaulinio karo metais.

Celestino VI Istorija

Savo įžanginiame žodyje G. Papini sakosi, kad neva kažkokiame sename vienuolyne, ar geriau sakant, senoje vienuolyno bibliotekoje, jisai suradęs apdulkėjusiam skudurėly surištus popiežiaus Celestino VI lotynų kalba surašytus laiškus žmonėms, kuriuos jis (G. Papini) išdrįšęs pirmą kartą išversti italui kalbon ir juos paskelbti... Suprantama, kad G. Papini negalė tu tokiu atvirumu ir stiliumi urbi et orbi skelbti tokių dalykų, kuriuos kiekvienas popiežius galėtų padaryti. Jam buvo reikalingas saviškas Papini būdas prieiti prie pasaulinės visuomenės opinijos ir su ja rimtai padiskutuoti mūsų laikų dvasinius negalavimus, kurie pasireiškia visur: pas mokslininkus ir pas teologus, pas tikinčiuosius ir pas žydus, pas bedievius ir pas nekrikščionis, pas vienuolius ir pas kunigus, pas pavaldinius ir pas valdovus ir t.t. ir t.t.

Kad skaitytojas nesuklystų, mes primename, kad jei ir yra buvusių Celestino vardu popiežių, Celestino VI-jo popiežiaus nėra buvę. Mes tą pasakome dėl to, kad kartais kito nepaimtų pikta pagunda į popiežių lūpas dėti tokius išsireiškimus bei sugretinimus, kurie tebėra rašytojams, o gal net vieninteliui rašytojui, kokių mūsų laikais yra išgarsėjęs didžiausias mūsų laikų italų ra-

"Lietuvių Teatras" Įsikūrė Chicagoje

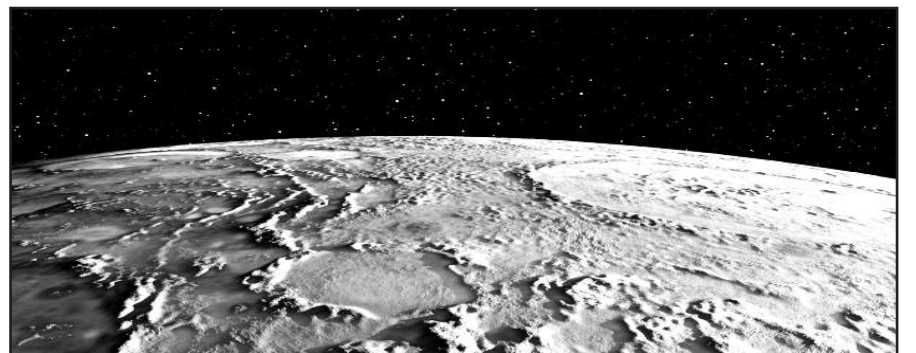
Iš tremties atvykę Lietuvos profesinių teatrų scenos menininkai ir keletas žymesniųjų Chicagos lietuvių vaidintojų susiorganizavo ir įkūrė „Lietuvių Teatrą“, organizaciją, kurios tikslas populiarinti lietuvių moderniąją dramaturgiją ir lietuvių teatro išklusią pažangą. Nauja organizaciją išrinko laikiną valdybą ir darbo komisijas. Meninio vadovo pareigos pavestos plačiai visoje lietuviškoje Amerikoje žinomam žmogui – artistui – režisieriui Stasiui Pilkai. Iš naujų ateivių į Lietuvių Teatro sąstatą įėjo artistai Alfas Brinka, Petras Mačys, Stasė Kielaitė, Kazys Oželis, E. Petrokaitė. Netolimoje ateityje laukiamas, šiuo metu Baltimorėj, Md., gyvenąs, artistas Juozas Palubinskas. Tikimasi, kad prisidės ir kiti profesionalai ir pasižymėję Chicagos lietuvių vaidintojai. Visi „Lietuvių Teatros“ dalyviai dirba fizinį bei kitokį darbą ir jungiasi tam būtinam, nors ir nelengvam darbui, vien meilės lietuviškam teatrui vedami ir tos sveikintinos pareigos įkvėpti. Po kelių dienų mums pažada pranešti visą

vaidintojų sąstatą ir ateities planus. Pirmu savo pastatymu Lietuvių Teatras žada parodyti pasaulinę premjerą, šiuo metu baigiamą rašyti veikalą, kuris naujoje šviesoje vaizduos Dr. Vinco Kudirkos, mūsų tautos himno autoriaus, gyvenimą. Vėliau numatomi veikalai: V. Krėvės „Žentas“, K. Binkio „Atžalynas“, St. Santvaro „Kaimynė“.

Pirmąjį veikalą Teatras jau pradėjo repetuoti.

Spėja, Marse Yra Gyvybė

Alma-Atos observatorijos direktorius Tichovas, po rūpestingų tyrinėjimų, priėjo išvados, kad Marso planetoje patogiausios gyvybei sąlygos yra poliuose. Diena čionai tęsiasi pusę Marso metų. Yra pakankamai šilimos ir drėgmės. Per tą ilgą dieną laikotarpį augalai galėtų išaugti, pražydėti ir sėklos galėtų nunokti, o paskiau, per ilgą naktį, kuri ten būtų žiema, sėklos gali pragulėti po lapais, žemėje. Tačiau Tichovas spėja, kad Marso gyvybė esanti skurdi. Ten tegalėtų augti kokios žolės ir krūmokščiai, melsvai žalsvos, šviesiai ar net tamsiai melsvos spalvos. Kai kurie vidury vasaros pasidaro rudi ir nudžiūsta, kiti gi ir žiemos metu pasilieja žali. Spėjama, kad Marso augmenija kiek panaši šiaurės ir Alpių kalnų augalams – samanoms ir įvairioms uogoms.

Trečiadienis, liepos 27, 1949

„Maironio muziejui, kuris jau virto mano namais...”

Virginija

Babonaitė-Paplauskienė

Tokią dedikaciją po savo kūrybos varko Maironio lietuvių literatūros muziejuje 1992 metais savo knygoje „Kelionės muzika” paliko rašytojas, dramaturgas, profesorius Algirdas Landsbergis (1924–2004). Dabar čia saugomas beveik visas rašytojo kultūrinis palikimas. Siekiant kuo plačiau supažindinti literatūros mylėtojus su šia iškilia asmenybe, jam rengiamos jubiliejinės parodos, atminimo vakarai, leidžiamos knygos. Rašytojo kultūrinis palikimas ir jo sklaida daug metų išskirtinai rūpinosi jo brolis Algimantas su žmona Terese. Prieš penkerius metus šių eilučių autorė parengė ir išleido knygą „Kelionė į Algirdo Landsbergio kelionę”; šiais metais išleista jo premijuoto, pirmo pokarinėje lietuvių literatūroje modernaus romano „Kelionė” trečia laida. Pastaroji knyga išleista sesers Gražinos Landsbergytės ir Algimanto žmonos Teresės lėšomis.

Režisieriui Gyčiui Padegimui įteikiama knyga „Kelionė”

Birželio 21-osios popietę Maironio muziejus pakvietė plačiąją visuomenę į išskirtinį renginį, skirtą A. Landsbergio 95-osioms gimimo metinėms. Jame dalyvavo gausus būrys viešnių ir svečių ne tik iš visos Lietuvos, bet ir iš užjūrio. Į renginį pirmą kartą iš New Yorko atvyko rašytojo sūnus Paulius Landsbergis su dukra Aylin, iš Čikagos atskrido sūnėnas Liudas Landsbergis. Iš Pekino, baigusi darbinį projektą, specialiai į renginį atvyko rašytoja Laima Vincė Sruoginis. Iš Washingtono atskrido rašytojo, poeto, režisieriaus Jurgio Blekaičio žmona Gražina, artimai bendravusi su Landsbergių šeima. Renginyje dalyvavo humanitarinių mokslų daktaras Eugenijus Žmuida, režisierius Gytis Padegimas, Nacionalinio Kauno dramos teatro aktoriai Henrikas Savickis ir Jurgis Jarašius bei šių eilučių autorė – renginio vedėja. Šiame tekste bandysime bent fragmentiškai apžvelgti renginio eigą ir pristatyti svarbiausias prelegentų tezes, išvalgas.

Tylos minute buvo pagerbti anapilin iškeliavusiųjų – prieš metus Algimanto ir prieš penkiolika metų jo brolio, rašytojo Algirdo – atminimas.

Aktoriaus H. Savickio atliekama daina suteikė palaiminto džiugesio. Į susirinkusius prabilo pats A. Landsbergis – įrašas buvo padarytas jam pirmą kartą viešint 1991 metais Kaune. Jis pasakojo apie savo vaikystę Kaune, prisiminė, kaip jį, jauną vaikinuką, mama vedė į Jėzuitų gimnaziją, kurioje gimė meilė literatūrai, lietuviškam žodžiui, buvo padėti gyvenimo kertiniai akmenys.

Renginio vedėja trumpai apžvelgė A. Landsbergio gyvenimo kelią, pabrėždama, kad jis svetur puoselėjo lietuviybę, brangino lietuvišką kultūrą, kovojo už Lietuvos laisvės bylą. Ji pacitavo rašytojo žodžius: „Lietuvių tautą prikėlė, atgaivino ne karvedžiai, užkariautojai, armijos, bet kultūra, literatūra. Todėl okupantų pasikėsinimas į kultūrą, literatūrą buvo pasikėsinimas į tautos sąmonę, jos pačios gyvybę. Lietuvoje, kaip ir kitose Vakarų, Rytų Europos šalyse daugiau reiškė būti didžiu rašytoju, poetu, negu politiku ar generolu.” A. Landsbergio kūryba tekėjo sraunomis upėmis: proza varžėsi su drama, magiškais vaidinimais, kuriems rašytojas ir teikė pirmenybę.

Todėl renginio pirmoje dalyje ir buvo kalbama apie jo teatrinę veiklą. Aktoriai H. Savickis ir J. Jarašius suvaidino ištrauką iš A. Landsbergio

magiško vaidinimo „Vėjas gluosniuose”, kuri Nacionaliniame Kauno dramos teatre pastatė režisierius Gytis Padegimas. J. Jarašius atliko kompozitoriaus Raimundo Martinkėno sukurtą įstabią giesmę šiam vaidinimui. Kaip ir pridera, po aktorių į sceną buvo pakviestas režisierius G. Padegimas. Pastarasis su savo aktorais ne kartą yra dalyvavęs Maironio muziejaus rengtuose A. Landsbergio renginiuose. Jis pasidžiaugė, kad kiekvieną kartą, minint gražius rašytojo jubiliejus, į juos ateinama ne tuščiomis. Prieš penkerius metus vykusiam renginyje buvo suvaidintos ištraukos iš pjesės „Vaikai Gintaro rūmuose”, o dabar štai – „Vėjas gluosniuose” ir išleistas romanas „Kelionė”. G. Padegimas teigė: „Galvoju, kaip vis dėlto gera, kad Lietuvoje buvo jėzuitai, kurie grindė tikėjimą mokslu ir meno, širdies ir galvos sąjunga. <...> Mes turim unikalų veikėją savo kultūroje, kuris neturi atitiktens – poetai yra poetai, kritikai yra kritikai, visuomenės veikėjai yra visuomenės veikėjai. O čia daug, labai daug viename. Ir jo palikimas, kaip ir jo gyvenimas ir veikla yra universalus ir pasireiškia netikėtais aspektais.” G. Padegimas paliudijo, kad A. Landsbergio kūryba padeda jo tiesioginiame darbe.

Ltin vertino romaną „Kelionė”, teigdamas, kad jis „turi būti vienas iš kertinių lietuviškų romanų, privalo būti mokyklinėse programose.” Režisierius apgailestavo, kad romanas nebuvo išverstas į anglų kalbą. Jis teigė, kad tada romanas būtų peržengęs nacionalinės literatūros ribas ir būtų įtrauktas į pasaulinės literatūros geriausių knygų sąrašą. Anot režisieriaus, „egzistencialistai apie tą perkeltą asmenį, atitolstantį dėl įvairių kataklizmų nuo savo gimtosios vietos, rašė jau po jo. Landsbergis aplenkė savo laiką, buvo plačiai išsimokslinęs, matęs pasaulio, daug žinojo. Duok Dieve mums iki jo priaugti, priimti ir suprasti. Iš kitos pusės – Dievulis valdo pasaulį – jis gavo satisfakciją. Jis sakė, kad jo pjesės bus pastatytos Kauno dramos teatre – ir taip yra. Dar daugiau norisi, kad jo mintis – šviesi, skvarbi – mus pasiektų. Jis surado tai, ko mes nesurandam. Mes norim būti vyžotais tautininkais iš 19 a. arba bėgti paskui globalizmą ir kosmopolitizmą. Jis buvo Pasaulio žmogus – lietuvis. Jis išliko ištikimas savo gimtajai kalbai. Puikiai įvaldęs pasaulinę literatūrą ir kartu atskleidęs lietuvišką mentalitetą, kultūrą, tą giluminę lietuvišką kalbą. A. Landsbergis man yra viena iš kelrodžių žvaigždžių. Aš tuo džiaugiuosi. Ir jums to linkiu.”

Sūnus Paulius Landsbergis atėjo į sceną su savo pagalbininke – dukra Aylin, kuri, atsistojusi ant kėdės, „talkino” tėveliui. P. Landsbergis išskirtinai dėkojo savo šviesios atminties dėdei Algimantui ir jo žmonai Teresei, kurie rūpinosi jo tėvo archyvu ir jo persiuntimu į Maironio muziejų. Padėkos žodžiai nuskambėjo ir Maironio lietuvių literatūros muziejaus direktorei Deimantei Cibulskienei už „minėjimą, už knygos išleidimą, už sudarytas sąlygas, kad vis daugiau Lietuvos žmonių gali susipažinti su mano tėvo ir kitų išėivijos rašytojų kūryba, kuri nebuvo prieinama ir pažįstama Lietuvoje sovietmečiu.” Padėkos žodžiai už A. Landsbergio archyvo tyrinėjimą ir jo sklaidą buvo išsakyti ir šių eilučių autorėi.

D. Cibulskienė ir V. Paplauskienė

M. Žilinsko dailės galerija – didžiausia Kaune

Būrį lankytojų sutiko menotyrininkė I. Šarakauskienė (kairėje centre)

Mykolo Žilinsko dailės galerijai Kaune – 30 metų

Algis Vaškevičius

Birželio 30-ąją sukako lygiai 30 metų nuo tos dienos, kai Kaune buvo atidaryta įspūdinga postmodernistinės architektūros išskirtinio dydžio galerija Kaune, skirta emigracijoje Vakarų Berlyne gyvenusio garbaus tautiečio Mykolo Žilinsko (1904–1992) dovanojamai kolekcijai. Kiek vėliau ją papildė ir kiti vertingiausi Nacionalinio M. K. Čiurlionio dailės muziejaus užsienio meno rinkiniai. Ši galerija, priklausanti Nacionaliniam M. K. Čiurlionio dailės muziejui, iki šiol yra pati didžiausia Kaune.

Kolekcininkas M. Žilinskas 1974–1988 metais padovanojo Lietuvai vertingą lituanistinę biblioteką, Nobelio premijos laureatų veikalų rinkinį, skatino ir rėmė išeivijos veiklą. Tačiau didžiausiu ir neįkainojamam turtu laikoma jo 1684 meno kūrinių kolekcija, kurią jis paskyrė savo jaunystės miestui Kaunui ir patikėjo saugoti Nacionaliniam M. K. Čiurlionio dailės muziejui.

„Meilę Lietuvai reikia darbu įrodyti. Tai privalo daryti kiekvienas lietuvis. Aš gyvenu tam, kad parodyčiau, ką gali vienas lietuvis, jeigu jis labai myli Lietuvą“, – yra sakęs M. Žilinskas. Šie žodžiai ne kartą buvo pakartoti ir priminti minint galerijos atidarymo 30-metį.

M. Žilinskas – Sūduvos krašto sūnus, gimęs netoli Kalvarijos, Smalininkų kaime. Dabar pro jo buvusios gimtinės vietą driekiasi „Via Baltica“ magistralė, ir sodybos vietą žymi tik kuklus medinis koplytstulpis. Jis gimė daugiaavaikėje ūkininkų šeimoje, 1925-aisiais baigė „Aušros“ gimnaziją Kaune ir iki 1929 metų studijavo Lietuvos universiteto Humanitariniame fakultete.

Jau 1925 m. M. Žilinskas pradėjo žurnalistinę veiklą, rašė straipsnius „Lietuvos aidui“, „Trimitui“, „Ūkininko patarėjui“, Amerikos lietuvių spaudai, redagavo „Vyriausybės žinias“ ir „Kriminalistikos žinyną“. 1927 m. jis pradėjo dirbti Vidaus reikalų ministerijos Saugumo departamente. 1932 m. baigęs VDU Teisų fakultetą, po metų M. Žilinskas buvo paskirtas Valstybės saugumo departamento spaudos skyriaus viršininku, nuo 1936 m. buvo Ministrų kabineto kanceliarijos viršininkas.

Daugybė žmonių minint galerijos 30-metį atėjo į ją, o visus svetingai pasitikusi menotyrininkė, M. Žilinsko kolekcijos sektoriaus vedėja Irmantė Šarakauskienė priminė šios asmenybės biografiją ir sakė, kad jau nuo jaunystės jis turėjo verslininko gyslelę – jau tada jis lauką užsėjo tabaku ir uždirbo nemažai pinigų.

Ir vėliau M. Žilinskas vertėsi įvairiais verslais – jis eksportavo džiovintus grybus į Jungtines Amerikos Valstijas, pirko įvairių bendrovių akcijas, o 1940-aisiais emigravęs į Vakarų Europą jau buvo sukaukęs nemažą kapitalą, nes Lietuvoje gavo didelę tuo metu beveik 1000 litų algą per mėnesį, uždirbo ir iš savo verslų.

Pasak I. Šarakauskienės, užsienyje jis prekiaavo deimantais, kosmetikos priemonėmis, vynu, įsigijo plytinę, buvo įtrauktas į Vokietijos verslininkų registrą. Būtent tai jam padėjo pradėti kaupti meno kolekciją, kurioje atsirado tokia daugybė kūrinių. Tikslios jos vertės pasakyti neįmanoma, bet dažniausiai minima 37 milijonų JAV dolerių suma, kuri šių dienų kainomis būtų dar bent penkis kartus didesnė.

Tiesa, menu jis pradėjo domėtis dar Lietuvoje – tam įtakos turbūt turėjo ir tai, kad Kauno „Aušros“ gimnazijoje mokėsi kartu su garsiuoju skulptoriumi Robertu Antiniu, ir tai, kad jau vėliau, gerokai praturtėjęs 1937 metais jis įsigijo Abromiškių dvarą, kurio sales norėjo papuošti meno kūrinių – tam jis rinkosi Kazio Šimonio dailės kūrinius.

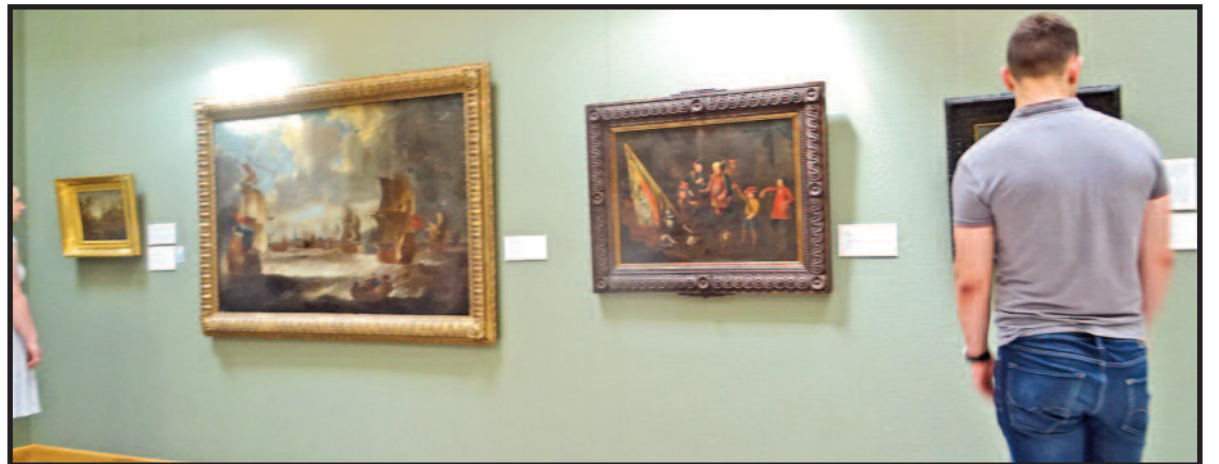
„Karo metais meno kūriniai buvo nuvertėję, juos galėjai nusipirkti gana pigiai, jų buvo labai daug rinkoje. Ta padėtimi M. Žilinskas ir pasinaudojo, įsigydamas vis daugiau vakarų Europos dailininkų, ypač vokiečių, italų, prancūzų, flamandų XVII–XVIII amžiaus kūrinių. Tai ta kolekcija ir kaupėsi, pasiekdama šimtus ir tūkstančius vienetų“, – sakė menotyrininkė.

Iš pradžių atsidūręs Prancūzijoje, vėliau jis visam laikui išsikūrė Berlyne. 1942–1943 m. M. Žilinskas studijavo Berlyno Humboldtų universitete teise. 1945 m. pavasarį pasitraukė į Daniją. 1946–1948 m. studijavo

R. Budrys yra pasakojęs, kad didžiules meno vertes į Lietuvą jie gabeno traukiniu vos ne kontrabanda – paveikslai būdavo išimami iš rėmų, suvyniojami į kilimus ar drobes ir taip vežami per sieną kaip diplomatinis paštas, nes taip galėjo būti netikrinamas. Vežėjai buvo susitarę, kad jei krovinius bus patikrintas, jie sakys, kad kūriniai vežami į Lietuvą restauruoti.

Ilgametis Lietuvos dailės muziejaus direktorius R. Budrys yra suskaičiavęs, kad jis vyko kūrinių parvežti į Vakarų Berlyną maždaug 50 kartų, o grįždavo traukiniu atgal į Minską, kur jį pasitikdavo dailės muziejaus transportas ir parveždavo į Vilnių. Jis prisiminė, kad į Lietuvą jau buvo parvežta 1 683 meno kūrinių, ir paskutinį kartą apsilankęs M. Žilinsko bute jau po jo mirties jis parsigabeno ir dalį baldų, o užlipęs į palėpę dar surado vieną nedidelį paveikslą, kurį taip pat parvežė į mecenato gimtąją šalį.

1979 m. sausio 9 d. K. Donelaičio gatvėje Kaune

Kolekcijoje – daug vertingų Vakarų Europos menininkų kūrinių.

A. Vaškevičiaus nuotr.

Paryžiuje, Sorbonos universiteto Teisės fakultete, o 1950 m. grįžo į Vakarų Berlyną. Čia vėl pirko nekilnojamojo turto, užsiėmė įvairiais verslais ir atsidavė savo aistrai – meno kūrinių kaupimui.

Paveikslais buvo nukabinėtos visos jo namų sienos nuo pat klubų iki grindų. Pradėjęs be jokio meninio pasirošimo, be specialių žinių, netrukus jis ėmė garsėti kaip aktyvus žymiausių pasaulio meno aukcionų dalyvis. M. Žilinskas palaidotas Petrašiūnų kapinėse Kaune.

Labai įdomi yra ir šių kūrinių patekimo į Lietuvą istorija. Yra žinoma, kad jau 1953 m. M. Žilinskas parašė laišką į Lietuvą, siūlydamas padovanoti 30 dailės darbų ir prašydamas pagalbos savo seserims, ištremtoms į Sibirą. Tada juo susidomėjo KGB, bandė verbuoti, bet jis buvo tvirto būdo ir nepasidavė. 1967-aisiais į Berlyną pas M. Žilinską buvo leista nuvykti tuomečiam dailės muziejaus direktoriui Pranui Gudynui, kuris vyko kartu su kultūros viceministru Vytautu Jakelaičiu. Svečiai iš Lietuvos tada pirmą kartą pamatė, kokie lobiai ten slypi ir grįžo su pirmaisiais 12 dovanotų kūrinių.

1971 metais prasidėjo nuolatinis darbas – gavus Lietuvos vyriausybės ipareigojimus, pas M. Žilinską nuolat pradėjo lankyti V. Jakelaitis ir P. Gudynas, vėliau ten dėl meno kūrinių pargabenti keliavo tuometis kultūros ministras Dainius Trinkūnas ir naujasis Dailės muziejaus direktorius, dabar jau emeritas Romualdas Budrys.

duris atvėrė galerija, skirta mecenato dovanai. Dovana vis augo, o M. Žilinskas, iš pradžių buvęs atsargius ir abejojęs, koks bus jo kolekcijos likimas ir ar ji tikrai liks Lietuvoje, įsitikino savo darbo prasmingumu ir toliau dovanavo vis naujus vertingus kūrinius. I. Šarakauskienė prisiminė, kad naujos galerijos atidarymas buvo tarsi gaivaus vėjo gūsis, pamatyti vakarų Europos meno kūrinių plūdo daugybė žmonių ne tik iš Lietuvos, bet ir iš visos tuometės Sovietų Sąjungos.

Tapo aišku, kad galerija nesutalpina visų kūrinių ir reikia naujo pastato – 1989 m. birželio 30 dieną, per patį sunkmetį atgimstant Lietuvai buvo atidaryta nauja trijų aukštų galerija Nepriklausomybės aikštėje, kuriai buvo suteiktas M. Žilinsko vardas. Čia eksponuojami vertingiausi M. Žilinsko kolekcijos kūriniai – Senovės Egipto dailė, XVII–XX a. Europos taikomoji dailė, XVII–XVIII a. italų tapyba, XIX a. antrosios pusės – XX a. Vakarų Europos tapyba, XX a. pirmosios pusės Baltijos šalių tapyba ir skulptūra.

Ir R. Budrys, ir I. Šarakauskienė neslepia – M. Žilinsko kolekcija buvusi labai marga, ir šalia labai vertingų darbų buvo ir menkaverčių. Buvo ne vienas atvejis, kai kolekcininkas atkakliai teigė, kad paveiklo autorius vienas, o vėliau paaiškėdavo, kad tai – visai kitas autorius.

Paukščio skrydžiu Dailės, Istorijos ir dar įvairiausių krantus sujungus

Š. Leonavičiaus parodos eksponatai Lietuvos nacionaliniame muziejuje

Rytų tradicijos dvelksmas Š. Leonavičiaus kūryboje. „Dėmėtoji aš-triadantė“

Astrida Petraitytė

Ypatingas įvykis Lietuvos dailės (ir visos kultūros) panoramoje – Bronius Leonavičius surengė iškart dvi parodas. Lietuvos nacionaliniame muziejuje (LNM) jo darbai eksponuojami kaip penktoji muziejaus rengiamo ciklo „Dailininkas ir istorija“ paroda, o Kazio Varnelio namuose pristatomas „Knygos menas ir kaligrafinės kompozicijos“ (abiejų kuratorė Daliutė Ivanauskaitė).

Atidarymo ceremonija liepos 4-ąją įvyko Nacionaliniame muziejuje. Šiai parodai dailininkas suteikė ir savą įvardijimą, pasitelkdamas Kazio Bradūno eilėraštį – „Tiktai per paukščio skrydį“, pasiremdamas poeto pajustu savosios tėviškės artimumu Donelaičio Tolminkiemiu. Nuo jo (deja, virtusiu „Čistyje Prudy“) dailininko gimtąjį Vištytį skiria, kaip jis pats pabrėžė, tik 15 km; tad visa Mažoji Lietuva – iki Karaliaučiaus – išvaikščiota, ištyrinėta... Pasisakydamas parodos atidaryme Leonavičius įvardijo keturias savo kūrybos atramas – tai gamta, mitologija, istorija ir kaligrafija.

Nors LNM ekponuojamos ne tik iliustracijos „Metams“ (ir peizažai, ir medžio drožiniai, netgi – nedidukai Vištyčio ežero radinukai), bet turbūt naujas žvilgsnis į Donelaičio poemą yra esmingas ir bendrame mūsų dailės, ir asmeniniame dailininko aruode. Leonavičius pažymėjo: ankstesni „Metus“ iliustravę dailininkai (pvz., Vytautas Jurkūnas) – puikūs, bet jie akcentavo socialinį poemos aspektą, jam rūpėjęs etnografinis – lietuvininkų rūbų savitumas, laikmečio darbuotės įrankiai ir pan.

Atidarymo renginyje, kurį vedė

Kaligrafijos kompozicija „Fuga“.

A. Petraitytės nuotr.

Š. Leonavičiaus iliustruoti K. Donelaičio „Metai“

naujoji muziejaus direktorė Rūta Kačkutė, kalbėjo Leonavičiaus bendražygiai, kolegos, bičiuliai. Prof. Antanas Andrijauskas pažymėjo, kad Leonavičius bei jo karta dar yra išlaikę ryšį su prieškario tradicija, to meto pasišventimu savo Tautai, Istorijai, Lietuvai. Dailininkas, pasak filosofo, nors ir ne jaunuolis, geba nuolat keistis – taip ir mus praturtina, pavyzdžiui, naujai pažvelgdamas į K. Donelaičių ar supažindindamas su rytietiška kaligrafijos tradicija...

Dailininkas Arvydas Šaltenis kolegą įvardijo kovotoju, prisimindamas jau nutolusius Atgimimo laikus, kai dailininkams-sąjūdiečiams būtent Leonavičius vadovavo; jis buvęs ir vienas iš aktyviausių Lietuvos dailininkų sąjungai atsiskiriant nuo sovietinio „centro“ ir pan.

Kalbėtojų minėtas dailininko jubiliejus – matyt, kiek vėluojant parodomis pagerbiamas 2018-ą gruodį nutikęs 85-metis (Leonavičius gimęs 1933 m.).

Išklausius LNM ceremonijos kalbų, apžiūrėjus čia eksponuojamus darbus (daugiausia atliktus tempera arba mišria technika ant popieriaus, kartono), buvo metas nulėkti iki Kazio Varnelio namų, įsipareigojusių tą vakarą iki 8 val. v. duris laikyti atviras (šiaip į namus-muziejų bet kada nepakliūsi, reikia tartis). Pradėdami šios ekspozicijos apžiūrą, galėjome paskaityti ir A. Andrijausko pristatantį bei apibendrinantį žodį: „Bronius Leonavičius – universalus dailininkas, vienodai sėkmingai besireiškiantis grafikos, tapybos, kaligrafijos, plakato, knygu dizaino srityse.“

Nukelta į 7 psl.

BALZEKO LIETUVIŲ KULTŪROS MUZIEJUS

MUZIEJUS ATDARYTAS LANKYTOJAMS 7 DIENAS PER SAVAITĘ
NUO 10 VAL. R. IKI 4 VAL. P. P.

GINTARINIUS DARBUS IR PAPUOŠALUS GALITE ĮSIGYTI
SU 10 PROC. NUOLAIDA IKI RUGPJŪČIO 1 DIENOS!

ROMUALDO POVILAIČIO UNIKALŪS GINTARO IR VARIO KRYŽIAI

6500 S. Pulaski Rd., Chicago, IL 60629 • tel. 773-582-6500 • www.balzekasmuseum.org

Ažuolai Pašvitinyje

Adamavo ažuolas.

Juliaus Kalinsko nuotr.

Gintautas Zaleckis iš Udekų

Išgirdus šiuos žodžius, prisimenu vaikystės – jaunystės laikus. Šie žodžiai jaugo į mano pašamonę, atkurdami vaizdus, matytus nerūpestingoje jaunystėje. Pats likimas, matyt, susiklostė taip, kad teko gimti ir gyventi tėviškėje, apsuptoje laukų ir žalių, gal ir nelabai patrauklių miškų. Ir kas čia nuostabaus. Ne vienas pasakys, kad daugelio lietuvių sodybas puošė netoliese esantys miškai, gojeliai, beržynėliai ar kiti žali gamtos kūriniai. Tačiau kiekviena gamtos puošmena skiriasi kažkoku ypatingu grožiu, būdingu tik tam regionui. O tą aplinką – miško panoramą – išskyrė iš kitų panašių peizažų beaugą miško pakraštyje didingi ažuolai.

Savo aukštais liemenimis iškylantys virš kitų miško brolių, vadinamų kitais vardais, žvelgdavo į visas puses savo žaliais kuorais, lyg saugodami nuo gresiančio pavojaus ar nuo įnoringos gamtos išdaigų. Žvelgdavo ir į tą pus, kur vilnijo lygūs mūsų kaimo laukai, darbščių žmonių rankomis apsėti įvairiomis žemės ūkio gėrybėmis, maitinusioms ir davusioms pragyvenimo šaltinį. Taip buvo įprasta, kad iš bet kur begrižtum, kelio į savo tėviškę neklausi. Ten toli virš miško juostos kelią rodydys ažuolai. Net gūdžią naktį jų didingi siluetai išsiskirdavo iš supančio tamsaus miško masyvo. Ažuolai buvo kelrodis ir mūsų tėviškę. Vienas, kiek mažesnis už kitus, augo prie pat mūsų žemės ribos. Niekas jo neskriausdavo. Vasaros metu aplankydavome, pasigrožėdavome. Žinoma, kartais iš jo žemų šakų pasiskindavome žalių lapų vardinų vainikams nupinti, kuomet kaimynystėje pasitaikydavo vardynos. Jau toks buvo paprotys. Na ir kas tuomet ažuolus skriausdavo. Niekas. Žaloti juos buvo labai nepadoru. Lapai skinami, kaip minėjau, nebent vaikui ar bažnyčios papuošimui per Škaplierinius atlaidus. Arba pasitaikius kokioms didelėms iškilimėms pasiskindavome nuo ažuolų žalių šakelių. Bet jie ant mūsų nepykėdavo, o gal dargi didžiudavosi, kad gali mus papuošti savo žaliomis skaromis.

O antras ažuolas kiek toliau buvo įsibridęs į mišką. Jis buvo iš visų aukščiausias ir seniausias. Kokio amžiaus jis buvo – nežinia. Niekas iš apylinkės gyventojų jo gimimo metrikų neturėjo. Spėju, kad du-trys šimtai ar daugiau. Kiekvienas senbuvis, norėdamas jį pagerbti, kokį šimtą pridėdavo. O ažuolas, sulaukęs tokių pagarbos žodžių, tik didžiudavosi ir galingai ošdavo. Jo liemuo buvo iškilęs gal triskart aukščiau virš ratu jį supančio miško, ir žmonės sakydavo, kad jis matomas ir už šimto mylių. Jo lapų karūna buvo gana aukšta nuo žemės paviršiaus. Taigi šakelių pasiskinti nebuvo galimybės. O rudenį, pribrendus derliui, ir jis dosniai mus api-

berdavo gilėmis. Apylinkės žmonės giles ruošdavo kavai ir kitiems prieskoniams. O tie, kurie labiau godūs turtui, parsivilkdavo didelius kiekius, namuose giles maldavo, o jų miltus pridėdavo kiaulėms prie jovalo. Mat buvo tikėta, kad ažuolo gilės apsaugo nuo ligų ir gyvuliai greičiau tunka.

Kiek toliau nuo šių ažuolų pačiame miško pakraštyje augo dar penki ažuolai. Jie augo vienas prie kito taip arti, kad pažiūrėjus į juos atrodė, kad savo šakomis lyg rankomis vienas kitą palaiko. Bet šie ažuolai buvo mažiau išdidūs. Jų retos šakos viršuje baigdavosi apdžiūvusiais stagarais. Tokius medžius gausiai lankydavo laukiniai balandžiai. Ne tie maži miško purplukai, bet labai gražūs, dideli, bene vištos dydžio paukščiai. Net posakis buvęs, kad nušovus balandį ir puotą galima iškelti. O plunksnų blizgesys neišpasakytas!.. Pasigrožėti jais ne taip paprasta buvo. Tupėdami aukštai plikose medžių viršūnėse viską aplinkui matydavo. Mes, norėdami iš arčiau pamatyti, miško lankynėmis prie jų artindavomės. Miško lapija dengdavo mus nuo jų akylaus žvilgsnio. Mažiausias šurmulyš, ir mūsų stebimi gražuoliai dingdavo. O kaip jie burkuodavo. Jų tarpusavio šneka toli buvo girdima.

Taip buvo įspūdinga, gražu. Tą žavesį dar labiau sustiprindavo atvykęs vasaroti tėvuko brolis dėdė Ignas su visa šeima. Anksti rytą saulei patekėjus visų žvilgsnis būdavo nukreiptas į saulės apšviestus ažuolus. O Vytkas ar Šarūnas, rankutes ištiesę, rodydavo į mišką, klausdam, kas ten per medžiai. O mes, čiabuviai, lyg būdami žymūs gamtos žinovai, atraporuodavome: – TAI KO AR NEŽIONE. KAD TEN AUG OŽALS. O Birutė, nesigilindama į vyriškus ginčus, su savo mama – mūsų dėdiene – brįsdavo rasotomis lankomis į laukus, kur ganėsi karvės. Iš ten grįždavo su pilnais pieno kibirais mano motutė, o jos padėdavo jai parnešti į namus sunkius

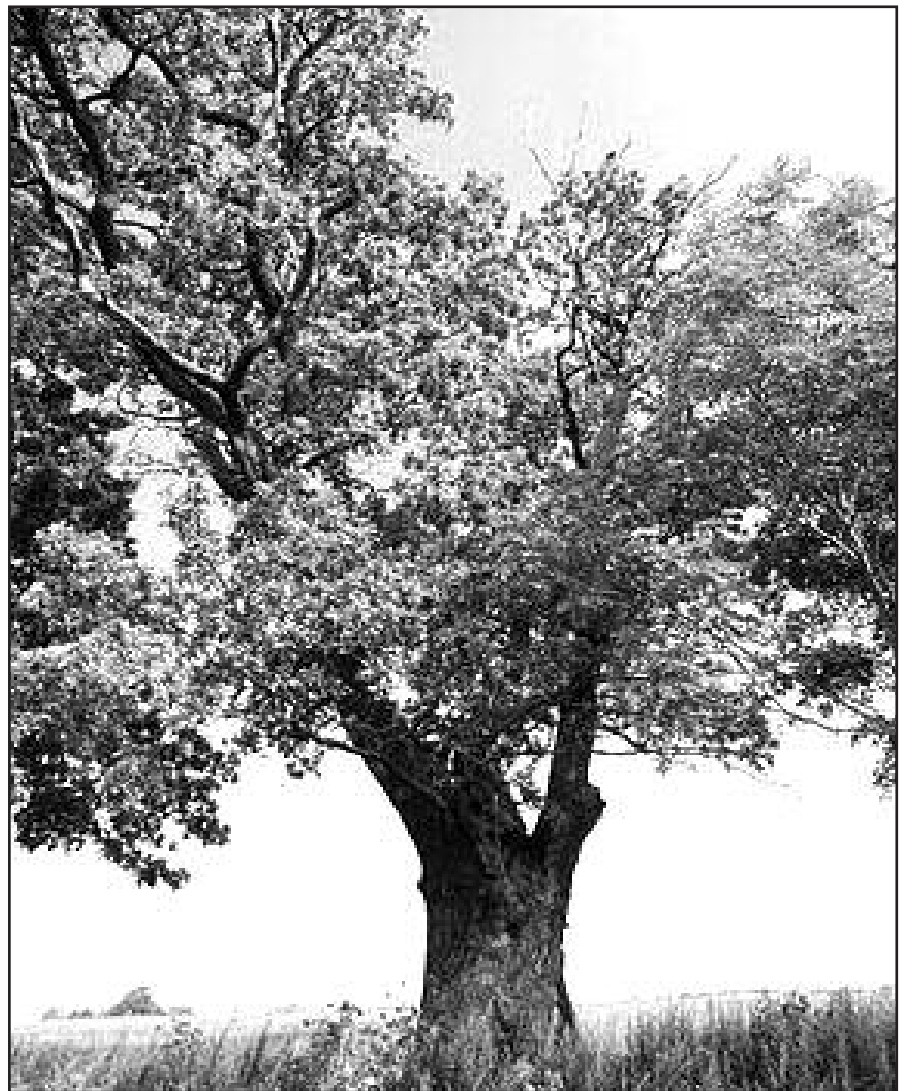
kibirus, kad paskui galėtų atsigerti ką tik pamelžto šilto pienelio. O mes, nekreipdami dėmesio į moteriškes, išsizioję klausydavome dėdės kalbos apie ažuolus.

Mat jis buvo miškininkas. Ir dar ne bet koks, o urėdas. Taip jį vadindavo mūsų šeimoje, taip vadindavo visoje apylinkėje. Nieko daugiau nereikėjo pridėti – nei vardo, nei pavardės, nei kito žodžio. Vienu žodžiu, jis buvo URĖDAS. Jis į mūsų klausimus atsakydavo išsamiai. Užklausus, kiek gyvena mūsų ažuolai, kada juos nukirs, gaudavome atsakymą, kad tie ažuolai jau seniai gyvena ir gyvens ilgai ilgai. Mūsų čia nebebus, o jie gyvens. Juos žmonės saugo, kad jie savo sėklomis daugintų miškus ir augintų kitus ažuolus. Jų nevalia kirsti, žaloti ar pikta daryti. Jie gyvi. Jiems skauda. Jie turi net savo kraują. Taip atsakydavo gerbiamas mūsų dėdė – urėdas. O kai pradėdavo pasakoti apie šventų ažuolų miškus, kai ažuolui uždėdavo šventą medžių aureolę!.. Tam medžiui – didi pagarba, tai mums belikdavo tikėti, kad jiems čia augti skyrė dalį pats Aukščiausias Dievas.

O šiandieną jūs paklauskite, kur beesą tie ažuolai. Ar ir Lietuvoje dar yra ažuolų. Tenka susimąstyti ir nuliūsti. Ką mes galime atsakyti tiems senoliams, kurie atgulė kartu su tais didingais ažuolais, neištverę pragaištingų audrų, nusinešusių mūsų senolių likimus?.. Taip, liko dar ažuolų, gal ir labai mažai. Tiek perkeltine prasme, tiek tiesiogine prasme – jų liko. O tą likutį mūsų egoizmo šaknys nori sunaikinti, kad ir vardo AŽUOLAS neliktų.

Mūsų visuomenė anksčiau retkarčiais leisdavo ažuolo medieną naudoti buitiniams reikalams, bet tausojo, kad jie liktų ateities kartoms. Net sunkiais karo ar pokario metais buvo žmonių, kurie apie tai galvojo ir buvo susirūpinę. O šiandien?... Nesvarbu, kas liks, bet kad man šiuo metu būtų viskas iš ažuolo. Ir kertame – naikiname užsimerkę. Žmogau, sustok, pagalvok, ką darai. Visi gauti lobiai eksploatuojant tą brangų medį baigsis su TAVIMI. Po tavęs likusi visuomenė nepavadins tavęs buvusiu ažuolu ir tu liksi amžiams pamirštas kaip tos miško plynės, iškirstos tavo rankomis. O koks likimas tų buvusių kelrodžių ažuolų?.. Jų jau nėra. Jei jie iškentė kovas ir jų tarpulaikį, tai neatlaikė pokario pasikėsینimo į jų likimą. Egoisto kirvis nutraukė jų gyvybę ir dūmais pavirtusius išleido į beribę amžinybę.

Ar liko Lietuvoje ažuolų?.. Taip, liko. Bet kiek jų liko, kas beatsakys. Vieni auga, nors ir praretėje, čia, savo tėvų žemėje, kitus likimas nubloškė kažkur už vandenių, kalnų ar šiaurės glūdumų. Kas juos visus suras – suartins. Tačiau ateinančios kartos teprisimena, kad Lietuvoje dar yra AŽUOLŲ. □

Storasis Pamušio ažuolas

NAUJOS KNYGOS

Užmaršus laumiukas

Renata Šerelytė

Nelabai nustebau išgirdusi, kad šį romaną ketinama ekranizuoti. Nes ir skaitant ne kartą atrodė: prieš akis slenka trileris (vietomis kiek nuobodokai, visai be reikalo ištesiant pasakojimą ir užsižaidžiant gražiais vaizdeliais prie „vėlių suolelio“ ar krapštinėjant dvasines veikėjų traumas). Įspūdis dar labiau sustiprėjo paėmęs skaityti ir įsitikinęs, jog pabaiga irgi trileriška, nuspėjama ir atitinka visus žiūrovo lūkesčius: gerieji laimi, blogieji žūsta, žodžiu, satisfakcija įvyksta. O kuo čia dėtos mitinės būtybės, reikėtų pasigilinti. Nes šiaip vietoj jų galėtų dalyvauti ir kokie nors iksmenai arba ateiviai iš kosmoso: skirtumas, nu-manau, būtų nelabai didelis.

Bet, žinoma, čia juk kalbama apie nacionalinę mitologiją, o į tai jau reikėtų žvelgti pagarbiai. Manau, būtent tai viską ir gadina. Kodėl pagarbiai? Kodėl ne išūliai ir akiplėšiška? Nepataikaujant skaitytojams ir stereotipams?.. Štai kad ir mitologinių būtybių sąrašas knygos pabaigoje – kam jo reikia? Kad skaitytojas nesivargintų guglindamas?.. Gal tegu pavargsta, jeigu jam tikrai įdomu, kas yra Giltinė ar Laumė, ar tikrai tie įvaizdžiai autentiški, o ne stereotipiniai. Išvis būtų nuostabu, jeigu tas sąrašas nors kiek primintų J. L. Borgeso „Išgalvotų būtybių knygą“.

Laimė, šiuolaikiniai paaugliai menkai tesidomi mitologija ir nesuka galvos dėl tokių niekų. Užtenka, kad, tarkim, graikų mitiniai herojai retsykais virsta Holivudo filmų personažais ir įgauna, kaip sakoma, adekvačią šiuolaikišką traktuotę.

Žinoma, tai nereikia, jog knyga neverta dėmesio. Joje tikrai daug smagių puslapių. Gyva ir įdomi Naujamos mokinių (būsimų menininkų) kasdienybė: jų menai, projektai, duonbaris, kuriame lankosi, mokyklos aplinka, Užgavėnių kaukių darymas, taiklios personažų charakteristikos. Kur rasi geresnę vietą laumių sukeistam vaikui, jei ne meno mokykla. Be to, maištininkas menininkas yra labai patogus literatūrinis stereotipas. Jis maištauja, laužo taisykles ir putoja kaip atkimštas mineralinis, bet šiaip yra nuoširdus ir empatiškas. Nesunku su juo susitapatinti. Kolektyvinis nuoširdumas ir infantili empatija dabar madingi ir gyvenime, ir literatūroje. Nė lyginti negalima su autoironija ar sarkazmu, būdingais neva tik seniems burbekliams ir praėjusiems laikams.

Gal todėl toks simptomiškas man pasirodė epizodas, kai mokiniai spokso į paveikslą „Pragaras“ (spėju, Šarūno Saukos). „Sąžiningai apžiūrėjau darbą, nors nebuvo malonu gilintis į visas tas šlykštynes. Sužalotus kūnus. Apakusius veidus, minią – nelaimingą ir luošą – smulkėjančią ir pradingstančią žydroy begalybę. Įspūdingai nutapytas siaubas (...). Tam dailininkui galvoj negerai (...). Jis negali būti normalus“ (p. 27). Na, ką čia ir pasakysi. Pragaras juk nėra iš cukraus kubelių sudėliota pilis. Ir kalbėti apie pragaro ir dangaus dimensijas beigi nuodėmės fiziologiją šiuo atveju vargu ar verta, nes jaunieji menininkai paprasčiausiai dar turi tai atrasti. O kol kas jie egzistuoja normalioje kasdienybės paradigmoje, ir tai gerai, nes atradimams laiko dar per akis.

Struktūriškai knyga sudėta visai neblogai. Svarbiausi – linijinis Gabės pasakojimas ir jį perkertantis Gedimino pasakojimas, išskirtas grafiškai ir primenantis verlibrą. Bet tai, žinoma, ne verlibras, o tiesiog vizualus teksto pateikimo būdas, gal ir įdomus bei efektingas, tačiau vargu ar pasiteisinantis kaip „kitoks“ kalbėjimas, „kitokia“ raiška, kuri, žinoma, būtina laumės vaikui Gediminui kaip „kito“ pasaulio atstovui. O šiuo atveju buvo galima iš tiesų eksperimentuoti su kalba ir mitologija, pasitelkiant ne skaitytus mitologinius šaltinius, o naudojant pačios kalbos archaika, ieškant jos sąsajų su pašamone, sapnais, spalvomis. Tačiau Gediminas nieko neprisimena iš savo ankstesnės būties, neregį nei vizijų, nei sapnų. Ir netiki, kad yra iš kito pa-

saulio, nors baba Jadzė, vis pasiverčianti juoda kate, įkyriai jam šitai primena.

Šitie pasikartojantys priminimai ir kiti nereikalingi teksto išėstumai (Gabės skrajajimai po dausas, klasiokų lankymas) menkina intrišką ir stabdo dinamiką. Trileriui tai nieko gero neduoda, bet mėgstantis dvasingumą skaitytojas mielai šiuos teksto gabaliukus suvirškina, nes jam turbūt bus gražu (ant vėlių suolelio sėdi močiutė, saugoma mitinio vėjų dievaičio, ir šis Gabės į vidų neįleidžia, nupučia į šalį). Nors vargu ar tokie gražumynai teikia tekstui kokios nors gilesnės semantinės reikšmės.

Ką gi mums nori pasakyti ši knyga? Kokia jos prasmė? Kodėl pasitelktas būtent sukeisto vaiko motyvas? Skaudi ar tiesiog egzotiška tema? Kad tai suprastčiau, dar sykį perskaičiau Aldonos Liobytės „Laumiuką“. Čia jauna kaimo moteris pagimdo gražų baltapūkį berniuką ir vieną dieną vietoj jo randa bjaurų svetimą didžiagalvį. Ji išgyvena visus pragaro ratus: pasibaisėjimą, išgastį, siaubą, savo kaltę, prarasto vaikelio ilgesį, ją pasmerkia kaimas. Galų gale ją palieka netgi brangiausias jos žmogus, vyras, nes ji nenori atsikratyti primesto vaiko. Be to, vaiką ji gelbsti ir saugo – kai vyras nori laumiuką mušti, moteris užstoja jį savo kūnu. Kai įmeta laumiuką į ežerą, kad nuskestų, ji šoka į gelmę jo gelbėti. Pasirodo, toks motinos elgesys išgelbsti ir paslaumes esantį tikrąjį jos vaiką, nes viskas, kas nutikdavo laumiukui, nutikdavo ir pagrobtajam berniukui. Galiausiai laumės pagrobtaji berniuką atiduoda, nes negali varžytis su motinos širdimi.

Tačiau Kotrynos Zylės knygoje viskas kitaip: ir Gedimino motinos, ir tėvo paveikslai epizodiniai, nereikšmingi. Jie net nepastebi, kad jų vaikas sukeistas, kitoks. (Puiki terpė ironiškam diskursui, gailla, kad neišnaudota.) Tėvų paveikslai blankūs, išmintina tik detalė, kad irgi yra iš bohemščių, „prie meno“. Blankus ir tas tikrasis Gediminas, kurį pasiėmė laumės. Kita vertus, tai, kad jis isteriškai prisirišęs prie laumių ir tikrasis pasaulis jį gąsdina, yra vertos dėmesio detalės. Vargšelis žūva per laumių ir laumiuko Gedimino kovą: skaitytojui tai gali atrodyti keista ir neteisinga. Nes tai ne apsisprendimo ir pasirinkimo pareikalavusi auka, o tiesiog atsitiktinė, beprasmiška mirtis, miegančio žmogaus atidavimas mirčiai.

Kyla ir kitų klausimų: kodėl laumiukas Gediminas imasi kovoti už Gabę ir žmonių pasaulį, o ne grįžta į savąjį? Kodėl jo gimtasis pasaulis jam toks svetimas? Gal dėl to, kad skurdžiai ir paviršutiniškai pavaizduotas – kaip ola po upės ledu: lokalus, ankštas, sakyčiau, visai nepatrauklus. Juk ten gyvena ne ūdros ar vandens žiurkės, bet stichijų valdytojos laumės, ir, atrodytų, jas turi charakterizuoti ne dideli papai ar apžėlusios kojos, o tarpininkų ryšys tarp žmogiškojo ir kitokio būvio. Tas kitoku-

Kotryna Zylė. „Sukeistas“. – V.: „Aukso žuvis“, 2019.

mas mums gal nesuprantamas, vis dėlto tai nereikia, kad jis negali būti nuostabus ir jo negalima ilgėtis, prisiminti. Meninė teisybė reikalautų, kad Gedimino širdyje susigrumtų nuostabaus (prisiminto, vėl patirto) būvio ilgesys ir simpatija Gabei bei prisirišimas prie žmogiškojo pasaulio. Tačiau tokio konflikto nėra. Dėl to kenčia ir veiksmo logika, ir intriga.

Laumių sunaikinimas irgi toks paprastas, kad kelia šypsena. Pasirodo, nebūtina nei geležinių klumpių avėti, nei dilgėlių verpti, nei varlės bučiuoti: užtenka paguglinti ir internete susirasti sprogmenų gamybos instrukciją. Nors prieš tai uolūs jaunuoliai dar perskaitė daugybę ezoterinių puslapių, bet pasirinko sprogmenis, ir toks pasirinkimas nestebina. Šiaip ar taip, tai juk trileris, tad tokia atomazga yra padori ir teisinga. Juokingiau, kad viena laumė nesprogo ir nukando Gediminui plaštaką, o pasipainiojusiam kitam Gediminui nagais perrėžė pilvą. Vienas numirė, kitas pasveiko. Gabija irgi pagijo. Pasveikę abudu nuvažiavo prie upės ir ten pamatė maumą, niauriai iškilusį iš maurų – matyt, sprogimo metu buvo išėjęs pasivaikščioti.

Kaip suprasti šią epizodą, nežinau, bet veikiausiai toks vienas iš finalinių filmo kadru, kur herojai susiima už rankų ir, žvelgdami į nusikaltimo vietą, nugali slogius prisiminimus. Turint omeny jaunatvišką optimizmą ir tikėjimą teisingomis pasaulio dimensijomis, manau, tai jiems nesunkiai pavyks.

Literatūra ir menas, 2019.07.12

Paukščio skrydžiu Dailės, Istorijos ir dar įvairiausių krantus sujungus

Atkelta iš 5 psl.

Jo kūriniai išsiskiria turtinga vaizduote, ypatinga elegancija, originaliais kompoziciniais sprendimais ir meninės formos filigraniškumu.”

Šioje parodoje netikėčiau buvo rytietiškomis tradicijomis padvelkę kaligrafijos meno pavyzdžiai, štai akį patraukė kaligrafinė kompozicija „Fuga“. Kai kurie darbai – subtilios sąsajos su šiuo rytietiškuoju rašybos menu, ne tiesmukas jo demonstravimas; tarkim, „Žiemos kaligrafija“ – juodo tušo brūkšneliais perteikiamas peizažo ir metų laiko įspūdis. Galima sakyti, ši ekspozicija pratęsė LNM pradėtą „pasakojimą“ – gi iliustra-

cijomis „Metams“ dailininkas jau prisistatė kaip knygos meno meistras. Kazio Varnelio namuose turėjome progos įsitikinti ne tik dailininko meistryste šioje srityje (štai eksponuojant iliustracijas Martyno Vainilaičio „Bruknelei“ priminta, kad jos dailininkui 1991 m. pelnė tuometės Švietimo ir kultūros ministerijos apdovanojimą), bet ir produktyvumu – bent keliuose stenduose eksponuoti dailininko apipavidalintų knygų pavyzdžiai.

Pasišventėlio Knygos menui, istoriko-etnografo žvilgsniu preparuojančio lietuvininkišką būtį ir buitį, meistrystę dar galėjau pastudijuoti grįžusi namo – tereikėjo atsiversti 2014-aisiais, K. Donelaičio 300 metų sukakčiai išleistus ypatingos poligrafinės kokybės „Metus“, idėmiau išsižiūrėti į besidarbuojančius, o ir švenčiančius lietuvininkus, į Mažosios Lietuvos epizodus, subtiliai pasteliškai paliudytą istorinę autentišką...

Taigi dailininkas savuoju paukščio skrydžiu Dailės žemyną sujungė su Istorijos, Etnografijos, Literatūros, ko gero, ir su Metafizikos erdvėmis... □

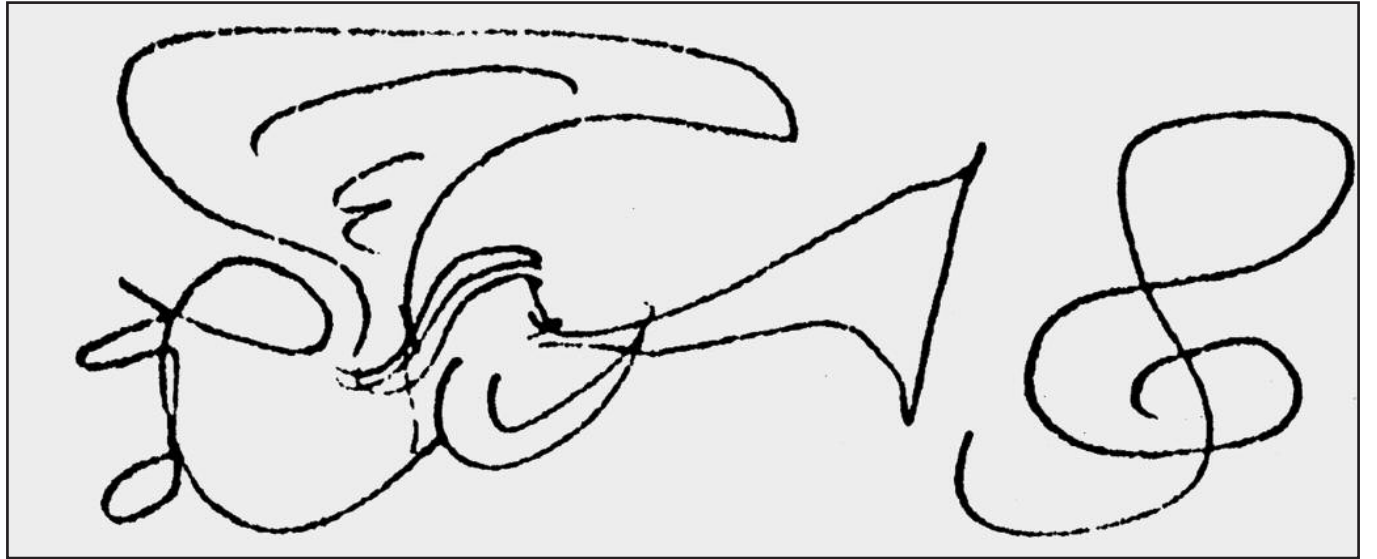
„Maironio muziejui, kuris jau virto mano namais...“

Atkelta iš 3 psl.

P. Landsbergis jautriai pasidalino savo asmeniškais prisiminimais apie tėvą: „Algirdas turėjo ilgą ir įvairių įvykių kupiną kelionę, kurios svarbi dalis – pagrindinė, prasidėjo čia pat, greta – tik perėjus per gatvę – Kauno jėzuitų gimnazijoje. Mano tėvas daugelį metų nežinojo, ar jis kada nors sugrįš į nepriklausomą Lietuvą, ir daug metų dirbo, kad Lietuva vėl būtų laisva. Jis buvo labai laimingas, galėdamas grįžti į tėvynę 1991 m. ir vėliau, ir buvo labai pamalonintas ir dėkingas dėl pjesių pastatymo Kaune, Vilniuje ir Klaipėdoje. Neabejoju, jis džiaugtųsi ir jo pjesės „Vėjas gluosniuose“ pastatymu Kaune.“ P. Landsbergis, vertindamas tėvo pjeses, apibūdino jas kaip perpintas nostalgiku tėvynės ilgesiu ir emigranto patyrimais svetur: „Veikalai buvo rimti, juokingi, satyriniai. Karjeros pradžioje jam turėjo įtakos egzistenciniai rašytojai, tokie kaip Camus.“ Sūnus keliais, bet taikliais potėpiais nupiešė savo tėvo portretą: „Algirdas buvo švelnus, jautrus, svajingas, žaismingas ir juokingas žmogus. Puikiai išmanė istoriją, politiką, literatūrą ir mitologiją. Jis buvo tolerantiškas skirtingų požiūrių žmonėms, kultūroms, religijoms. Tačiau netoleravo aplaidaus mąstymo, žargono, biurokratų, nomenklatūros. Primygtinai reikalavo tikslaus kalbos vartojimo, siekė, kad būtų laikomasi etinio principo. Jis jautriai rūpinosi katalikų-žydų ryšiais Lietuvoje ir Rytų Europoje ir darė, ką galėjo – savo raštais ar viešai kalbėdamas, – kad galėtų padėti suprasti ir sutaikinti šias dvi bendruomenes.“

Ypač subtiliai nuskambėjo sūnaus žodžiai: „Kai jis atvyko į Ameriką, tai nemokėjo žaisti beisbolo, bet išmoko, kad galėtų žaisti su sūnumis. Kai nusipirkome pirmą televizorių (man buvo ketveri), jis mums rodė filmus su Marx Brothers, Buster Keaton, Charlie Chaplin ir Laurel ir Hardy. Rodė mums, kaip gera būti žaismingiems, kaip šie komediantai. Kartais jis vaikščiodavo po kambarį kaip Groucho Marx, pasilenkęs ir vaizduodamas, kad turi cigarą. Jis pasakojo mums, kad tai buvo jo mėgstamiausi jaunystės filmai, kuriuos yra žiūrėjęs kino teatre, Kaune.“ Paulius pasidžiaugė, kad šalia stovi jo mažoji Aylin, kuri publikai perskaitė savo vardą. Jis teigė, kad „Algirdas džiaugtųsi, nes Aylin mokosi kalbėti lietuviškai ir yra laiminga, galėdama dalyvauti šiame renginyje. Jis būtų jai norėjęs skaityti ir vaidinti kai kurias istorijas, kurias jis skaitė man, kaip vaikui, pvz., „Užburta karalystė“, taip pat daugiau šiuolaikinių knygų, tokių kaip „Kakės Makės istorijos“, kuriomis dabar džiaugiasi Aylin.“ Paulius padėkojo Jėzuitų gimnazijos vadovybei už mokinių skatinimą domėtis jo tėvo kūryba; dėkojo ir Vilniaus universiteto magistrantei R. Stravinskaitei už šiais metais parašytą ir apgintą darbą A. Landsbergio kūrybos tyrinėjimo tema. Baigdamas savo kalbą, jis nuosirdžiai padėkojo Maironio muziejui, kad čia A. Landsbergis prikeliamas naujam gyvenimui.

Literatūros tyrinėtojas dr. Eugenijus Žmuida apžvelgė ne tik rašytojo romaną „Kelionė“, bet ir pristatė platesnę Lietuvos kultūros istorinį kontekstą. Jis pabrėžė, kad kalbant apie kultūros reiškinius pravartu taikyti

Algirdo Landsbergio pieštas Angelas

terminą „įsivaizduojamoji bendrija“, kuri įvedė airių mokslininkas Benediktas Andersen. Be jo dabar būtų sunku kalbėti apie bet kurios šalies nacionalinę kultūrą. E. Žmuida sugrąžino mus į praeitį ir priminė kultūros istorinę raidą: „Lietuva du kartus gyveno be valstybės – nuo 19 a. pabaigos iki 1918 metų ir beveik 50 metų po Antrojo pasaulinio karo. Išeivijoje gyveno ir kūrė „įsivaizduojamoji bendrija“ be valstybės.“ Jis apžvelgė tautos sukūrimo fenomeną, kuriam „atsirasti buvo reikalinga saujelė intelektualų“. Kaip pavyzdį pateikė Daukanto įnašą į šį procesą ir paminėjo jo parašytą „Lietuvos istoriją.“

Tačiau, anot jo, vėliau „atėjo sunkūs sukilimo laikai ir šitos idėjos buvo numalšintos, uždaryti universitetai, uždrausta spauda, kol vėl saujelė inteligentų ėmė budinti tautą, kurti kolektyvinę atmintį. Žinoma, tai metaforiškas terminas. Tauta negali prisiminti to, kas buvo prieš 500 metų, bet intelektualai gali priminti ir pasakyti tai, leisdami knygas. Pirmieji intelektualai – Šliūpas, Basanavičius ir kiti – ėmėsi reanimuoti Daukanto idėjas, „Aušros“ puslapiuose parašė jo biografiją.“ E. Žmuida išskėlė mintį, kad tikrą Lietuvos tautai skirtą istoriją parašė ne kas kitas, kaip Maironis. Tokią istoriją, kuri 19 a. buvo reikalinga. Tuomet lietuvių tauta netarė savo žodžio, bet jis buvo tartas vėliau. Ir todėl Maironi jau ir Nepriklausomybės laikotarpiu daug kas vadino pranašu, Moze, kuris rodė kelią Lietuvai.“

E. Žmuida teigė, kad „Landsbergis priklausė tai mūsų tarpukario Lietuvoje išaugusiai stipriai kartai. Išeivijoje teko tęsti savo kartos, kaip netekusios valstybės, gyvavimą. Ir čia, svetur, ji buvo žymiai stipresnė nei sovietinėje Lietuvoje. Istorija buvo rašoma pagal šablonus, pagal ideologiją. Čia, sovietinėje tikrovėje, bendrija buvo ardoma, neleidžiama jai funkcionuoti. Ir tik prieš 1990-uosius metus mes matome, kaip pasitvirtino B. Andersono teorija, kad vėl saujelė intelektualų, pasivadinusį Sajūdžiu, ėmė žadinti atmintį, viską kurti iš naujo. Įsivaizduojamą bendruomenę, kuri 1990 metais jau buvo pasiruošusi paskelbti nepriklausomybę. Sakyčiau, pačiu laiku, nes išeivijoje jėgos jau seko. E. Žmuida pabrėžė, kad išeivijoje buvo atliktas svarus darbas, kuris sugulė į jų išleistą knygą: „Egzodo literatūra 1945–1992 m.“, ją redagavo K. Bradūnas ir R. Šilbajoris.

Pabaiga kitame numeryje

Žilinsko dailės galerija

Atkelta iš 4 psl.

Kolekcijoje yra tikrai labai vertingų, didžiulius pinigus kainuojančių darbų. Nuo 1993 metų galerijoje demonstruojami ir vertingiausi M. Žilinsko kolekcijos darbai, ir paveikslai iš kitų – Oginskių, Tiškevičių, von der Roppų ir kitų dvariškių kolekcijų.

Minint galerijos įkūrimo 30-metį, joje buvo surengtos edukacinės, kūrybinės dirbtuvės vaikams parodoje „Nakties vizijos: XVII–XX a. dailininkų kūriniai iš M. Žilinsko kolekcijos“. Didelio lankytojų susidomėjimo sulaukė ir dokumentiniai filmai, užfiksavę M. Žilinską ir jo neįkainojamą dovaną Lietuvai – 1988 metais Rimtauto Šilinio sukurtas filmas „M. Žilinskas“ ir režisierės Gražinos Sviderskytės 2004 metų filmas „Šimtmečio kontrabanda. Paskutinis reisas“. Taip pat surengtas klasikinės muzikos koncertas, kuriame dalyvavo Vytauto Didžiojo universiteto muzikos akademijos studentai ir absolventai.

Birželio 30-oji tapo įsimintina diena ir dar dėl vienos priežasties – pats

Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus ir Vytauto Didžiojo karo muziejus lankytojams atvėrė jau beveik šimtmetį nevarstomas juos skiriančias duris. Toks analogų Lietuvoje neturintis dviejų itin turtingų muziejų kompleksas – vienas ryškiausių 1918–1940 metų pareiškimų tiek apimties, tiek ir savo užmojų prasme.

Nors iš pirmo žvilgsnio šie muziejai labai skirtingi tiek savo kolekcijomis, tiek tematika, tačiau jų istorija yra neatsiejama. Muziejus skiriančių durų atvėrimas tapo simboliniu aktu, kuris žymi jų tolimesnį bendradarbiavimą. Pasak Vytauto Didžiojo karo muziejaus direktoriaus Kęstučio Kuršelio, kultūra ir krašto gynyba – du svarbūs elementai visuomenės gyvenime, todėl bendradarbiavimas šiose srityse ypatingai svarbus atviroje, naujoms iniciatyvoms imlioje visuomenėje.

Ateityje, kaip teigia Nacionalinio M. K. Čiurlionio muziejaus direktorė Ina Pukelytė, vyks ne vienas bendras projektas, nes šiuolaikinio muziejaus koncepcija apima kiek daugiau – ne tik eksponatų rodymą. Darbuotojai keisdami patirtimi pasisėms įkvėpimo ir sieks, kad apsilankymas muziejuje būtų įdomus, intriguojantis, jaudinantis, galbūt kartais netgi nepatogus ar neduodantis ramybės įvykis. □

Kultūros kronika

New Yorke birželio 29 d. lietuvių džiazo muzikantas Dalius Naujokaitis-Naujo su grupe žinomų New Yorke džiazo scenos atlikėjų surengė du koncertus „Blue Note“ džiazo festivalio specialiojoje programoje „Europos garsai“. Kiekvieno pusantrų valandų koncerto pabaigoje klausytojai gavo ir po netikėtą raziną – Daliaus Naujo kompoziciją, kurioje į šiuolaikinio džiazo audinį netikėtai buvo įpinta lietuvių liaudies daina „Augo girioj ažuolėlis“. Pasirodymas legendiniame „Blue Note“ džiazo klube D. Naujo buvo pirmasis. Daliaus suburta grupė atliko keturias jo paties sukurtas kompozicijas ir kelias kornetininko Kirko Knuffke'ės. Muzikologai šį atlikėją vadina avangardinės eksperimentinės muzikos bei laisvojo džiazo piligrimu. Jau ne vieną dešimtmetį New Yorke gyvenantis ir kuriantis muzikantas savo muzikinę karjerą pradėjo Lietuvoje ir nuolat čia sugrįžta su įvairiais projektais.